

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 5, 2017

Sayfa: 2494-2511

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[18-10-2017] – [25-11-2017]

İslam'ın Yardımlaşma ve Dayanışma Prensibinin Sosyal Hayata Aksettirilmesinde Ahiliğin Rolü: Fütüvvetnâmeler Ekseninde*

Abdulkadir KIYAK

Yrd. Doç. Dr. İnönü Üni. İlahiyat Fak,

Asst. Prof., IU, Theology Faculty,

Orcid ID: 0000-0003-2399-8654

abdulkadir.kiyak@inonu.edu.tr

Öz

Ahilik, eski Türk akılık ve alp geleneğiyle Arap ve İran fütüvvet idealinin İslâmî bir sentezle birleşmesi sonucunda Anadolu'da ortaya çıkmış fütüvvet geleneğinin bir şeklidir. Fütüvvetnameler ise, tüm kural, yöntem ve ilkelerini dinin temel kaynaklarından alan Ahi nizamnameleridir. Bu çalışmanın konusu; fütüvvetnamelerin, dini alanda ilahi emir ve yasaklardan ilhamını alan sosyal alanda da seküler kurallardan istifade ederek kardeşlik duygusunun oluşumuna katkısını ortaya koymaktır. Çalışmada, konusu itibarıyla ilahi vahiyle irtibatlı olmasına bağlı olarak Kur'an ve Sünnet kaynaklarına müracaat edilmiştir. Bu bağlamda Kur'an ve Sünnetin fütüvvet ve Ahilik kapsamındaki ilkeleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel amacı, sosyal parçalanmışlığın revaç bulduğu XXI. yüzyılda %99'u Müslüman olan milletimizin toplumsal birliğinin sağlanmasında Ahi nizamnameleri olan fütüvvetnamelerin önemini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Fütüvvet, Fütüvvetname, İslam, Yardımlaşma.

The Role of Akhism in Reflecting Islam's Principle of Social Assistance and Solidarity to Social Life: Within The Framework of Futuvvatnames

Abstract

Akhism is a form of fütüvvet tradition that emerged in Anatolia as a result of the combination of the Arab and Iranian futuevetry ideals with the old Turkish alpine tradition in an Islamic synthesis. Fütüvvetnames are collection of rules, methods and principles of Akhism's regulations that take the basic sources from the religion. The topic of this study is to reveal the contribution of the Fütüvvetnames, inspired by divine orders and bans and benefit from secular rules in the social arena, to the formation of brotherliness. In the study, the Qur'an and Sunnah sources have been applied because its subject matter is related to revelation. In this regard, the principles of futuvva and Akhism order in Qur'an and the Sunnah were evaluated. The main purpose of the study is to reveal the importance of the Ahi futuvvatname that are essential to the social cohesion of our nationality in the 21st century when the social fragmentation is popular.

Keywords: Akhism, Futuvva, Futuvvatname, İslam, Assistance.

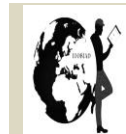
* II.Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 19-20 Eylül 2012 Kırşehir/TÜRKİYE'de sunulmuş olan tebliğin gözden geçirilmiş halidir.

Giriş

Ahi kelimesi Türkçe “*akı*” kelimesinden gelmektedir. (Kaşgari, 2006: I, 90) Nitekim Türkler yiğitlik ve cömertlik mefkûresi olarak adlandırdıkları ideal insan tipine *akı*, mesleğine ise *akılık* adını vermişlerdir. Akılığın gereği olarak kişilerin birbirlerine kardeşçe muamelede bulunmalarından dolayı tarihi süreçte bu kelimenin yerini “*Ahi*” kelimesi almıştır. (Gölpınarlı, 1950: 6)

Ahilik, eski Türk akılık ve alp geleneğiyle Arap ve İran fütüvvet idealinin İslâmî bir sentezle birleşmesi sonucunda Anadolu’da ortaya çıkmış özgün bir kurumdur. (Sarıkaya, 2008: 1) Ahilik teşkilatı, XIII. yüzyılın ilk yarısından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu’da, Balkanlar’da ve Kırım’da yaşamış olan Türk halkının sanat ve meslek alanında yetişmelerini ve ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir kuruluştur. (Çağatay, 1990: 1) Selçuklular döneminde, büyük şehirlerde güçlü bir sosyal teşkilat olarak “Rünud ve Ahiyan” adı altında anılan fütüvvet mensupları veya Ahilerden söz edildiği gibi, XIV. yüzyılda Anadolu’yu ziyaret eden İbn Batuta bunlardan “Ahiyan-ı Fityan” (Ayrıntılı bilgi için bkz. Parmaksızoğlu, 1989: 7-10) şeklinde bahsetmektedir. Anadolu’da Ahiliğin oluşumunda, İslam dünyasında görülen fütüvvetle beraber, İslam tasavvufunun, Batiniliğin, Melâmiliğin, İslam’dan önceki eski Türk inançlarının, kültür ve ahlakının, Anadolu’nun o dönemdeki siyasi, tarihi, ekonomik, kültürel, sosyal ve dini şartlarının etkileri görülmektedir. Bu bakımdan da, Anadolu’daki Ahiliği, bütün bu etkileşimlerin ve bunların sonucunda Anadolu’ya göçmüş bulunan Müslüman Türklerin Anadolu’da uğradığı dini, sosyal, siyasi, kültürel vs. değişim ve dönüşümlerin birleşimlerinin bir sentezi olarak görmek gerekecektir. Anadolu’da XIII. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmış olan Ahiliği, bu bölgede teşkilatlandıran Ahi Evran adıyla bilinen Şeyh Nas’rûddin el-Hoyî (1175-1262) olmuştur. (Günay, 1998: 70-71)

Konunun bir diğer kavramı olan “fütüvvet” ise, kendini topluma ve insanlığa adamak manasına gelir. (Kuşeyri, 1991: 373) Kelime anlamı itibariyle “fetâ”, genç, yiğit, cömert delikanlı, mert, cesur anlamlarına gelirken, “fütüvvet” mertlik, yiğitlik, gençlik, kahramanlık, cömertlik gibi anlamlara gelmektedir. (Uludağ, 1996: 259) Fütüvvetin ahlaki ve dini normlarını ortaya koyabilmek amacıyla fütüvvetnameler yazılmıştır. Fütüvvetnameler, devletin halkın kişisel hak ve hukuk eşitliğini sağlayamadığı, kitle iletişim araçlarının ilkel bir seviyede olduğu dönemlerde, kendilerini toplumdaki bireyleri belli bir ahlaki olgunluğa ulaştırmakla görevli sayan din ve ahlak bilginlerinin düzenledikleri kural ve kaidelerden müteşekkildir. (Çağatay, 1990: 1) Bununla beraber fütüvvetnâmeler bütün usul, kaide ve prensiplerini dinin asli kaynaklarından alan birer Ahi nizamnâmeleridir. (Kazıcı, 1988: 541) Bu nizamnâmelerde Ahiliğin dinî, içtimai, ahlaki ve ticari kaideleri yer almaktadır.

Kişilerin dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamayı hedefleyen İslam, bunu gerçekleştirebilmek için bir takım dinî ve ahlaki kurallar ortaya koymuştur. Bu kuralların en önemlilerinden biri de sosyal yardımlaşma ve dayanışmadır. Dinin temel kaynaklarına dayanılarak hazırlanan fütüvvetnamelerde de bu prensipler ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

Fütüvvetnamelerde toplumsal düzen ve güveni tesis etmek amacıyla uyulması gereken dinî ve ahlaki kurallar formüle edilmiştir. Fütüvvetnamelerdeki ahlak prensipleri, bireye toplum içinde kişilik ve kimlik kazandıran bir yapıya sahiptir. Zira Ahiliğin sosyal fonksiyonu, sosyal ahlaka dayanmaktadır. Bu sayede Ahiler hem karakter sahibi ahlaklı bireyler yetiştirerek toplumsal ahlakın ve düzenin oluşmasını hem de grup kontrolünün sağlanmasını hedeflemektedirler.

Gerek fütüvvetin gerekse Ahiliğin birer tüzüğü olarak görülen çok sayıda fütüvvetnameler yazılmıştır. Bu fütüvvetnamelerden hareketle toplumun bireyleri arasında yardımlaşma ve dayanışma anlayışının daha genel bir ifadeyle kardeşlik algısının oluşumunda Ahiliğin rolünü şu başlıklar altında belirlemeye çalışacağız:

1. Birlikte Yaşama Bilinci

İnsan maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamayabilmek için daima toplumsal bir hayata ihtiyaç duyar. Zira sosyal bir varlık olan insanın belli bir düzen ve sistem içerisinde yaşayabilmesi için toplumun dini, sosyal ve kültürel birikimiyle uzun tecrübeleri sonucunda oluşturduğu kural ve kaidelere uyması gerekir. Bu sayede toplumun bireyleri arasında çeşitli farklılıklar bulunsun ya da bulunmasın birlikte yaşama bilinci ve karakteri oluşmuş olacaktır.

İslam dini insanların bir düzen ve sistem içerisinde, bir arada yaşamaları için telkinlerde bulunmuş ve karşılıklı ilişkilerinde uymaları gereken birtakım kaideler ortaya koymuştur. Esasen İslam dini bir cemaat dinidir. Öyle ki cemaattaki bireyler Peygamber Efendimiz'in ifadesiyle *"bir bedeninin uzuvları"* (Buhari, 1992: Edep, 12) gibi birbirine bağlıdırlar. Yine Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların toplu ve yekvücut konumları *"kurşunla kaynatılmış binalar"* (Kur'an, 61/4) şeklinde tarif edilmiştir. İslam dininin, insanları aynı duygu ve amaçlarla bir araya toplayan namaz ve hac gibi ibadetleri de, insanlar arasında belli bir düzen içerisinde bir arada yaşama bilinci oluşturmakta ve toplumdaki sosyal dengenin oluşmasına katkı sağlamaktadır. (Beşer, 1988: 12 vd.)

Ahilik teşkilatı, ortaya koyduğu kural ve kaidelerle toplumsal düzen ve dengeyi tesis etmeye çalışmaktadır. Bu yapıyı oluşturmak için öncelikle *"ideal insan tipi"*ni oluşturmayı hedeflemektedir. (Karasoy, 2003: 14) Bunu

gerçekleştirmek için de insanlar arasında iyi ilişkiler kurarak herkesin huzur içinde “kardeşlik prensibi” çerçevesinde yaşamasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bunu ise üyeleri üzerinde bir otokontrol işlevi gören ve üyelerinin uymakla sorumlu olduğu kural ve kaideleri ihtiva eden fütüvvetnamelerle sağlamaya çalışmıştır.

Fütüvvetnamelerde insanların belli bir düzen içerisinde bir arada yaşamalarını sağlamak amacıyla “kardeşlik ilkesi” üzerinde önemle durulmuştur. Konuyla ilgili *Kâşânî'nin Fütüvvetnamesinde* özetle şu ifadeler yer verilir: Kardeşlik yoluyla din ve dünyanın önemli işleri düzene girer. Külli ve cüzi yollar ona bağlı olup, dünya ve ahiret mutluluğu onunla elde edilir. Kast edilen her yüce maksada, her büyük dileğe, gönülleri bir kardeşlerin yardımıyla, elleri uygun dostların uygunluğuyla ulaşılır. Öyle ki dünyada ihvan-ı safa ile buluşup onları görmekten ve erbab-ı vefa'nın yüzlerini seyretmekten daha hoş bir nimet ve lezzet yoktur. Birlik nuru, kardeşlik penceresinden vurmadıkça ve gerçek ülfet suret bağlamadıkça bu tahakkuk etmez.” (Kâşânî, 1950: 283 vd.) Ayrıca Kaşani, gerek Kur'an-ı Kerim'den gerekse hadislerden örnekler vererek konunun önemine dikkat çekmektedir. (Malik 1992: Şi'r, 5/16; Hakim, 1992: I, 199; Âl-i İmrân, 3/103)

Fütüvvetnamelerde insanlar arasındaki birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirmek ve sosyal düzeni oluşturmak amacıyla kibir, riya, dedikodu, bencillik vb. davranışlar yerilmiş, insanların birbirlerine karşı tevazu ve hilm sahibi olmaları tavsiye edilmiştir. *Kâşânî Fütüvvetnamesinde* tevazu ve hilm ile ilgili şu tavsiyelerde bulunur: Tevazu, üstünlük ehliyle dostları ve sevgilileri ağırlamak ve ululamak, mal ve mevki bakımından kendisinden düşük, üstünlükte ve yücelikte kendine denk yahut kendinden ileri olanları saymak ve yüceltmek, kendisinden aşağı bile olsa münkir olmadıkça, herkese değerini ve mevkiini vermek şeklinde ifade edilmiştir. Nitekim bu konuda Yüce Allah “*İman edenlerden sana uyanlara karşı mütevazı ol*” (Şuara, 26/215) buyurmuştur. İnsandaki huy, nefsin kendi hakkında itinası azalmadıkça, kendi değerine iltifat etmesi ortadan kalkmadıkça olgunlaşmaz. Bu huydan ise hilm meydana gelir. Hilm, nefsin huzur ve sükûndur, kızgınlık zamanında kınamayı, ayıplamayı ve hiddeti bırakmak, kavga ve düşmanlıklarda yumuşaklıkta bulunmaktır ki hepsi de tevazuun sonuçlarıdır. (Kâşânî, 1950: 275).

Sülemi Fütüvvetnamesinde, tevazunun güzel ahlakın bir unsuru olduğuna işaret etmektedir. Bu konuda Yahya b. Muaz'ın; “Üç huy var ki senin amellerini ve ahlakını düzeltir: Zenginleri düşman gözüyle değil, ibret gözüyle görmek, fakirleri kibir gözüyle değil, tevazu gözüyle görmek, kadınları şehvet gözüyle değil, şefkat gözüyle görmek.” sözünü nakletmektedir. (Sülemi, 1977: 63)

Yukarıdaki ifadelerden de görüleceği üzere Ahi nizamnameleri olan fütüvvetnamelerde, insanların sevgi, saygı ve kardeşlik anlayışı içerisinde bir arada yaşamaları için bir kısım tavsiyelerde bulunulmuştur. Özellikle de

kuvvetli bir toplumsal yapının oluşmasında hilm ve tevazuu gibi güzel ahlakın temel unsurlarının önem ve gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bu düşünceden hareketle toplumda bir arada yaşama karakterinin oluşması için şu ahlaki ilkeler ön plana çıkmaktadır.

a. Başkalarıyla İyi Geçinmek

Toplumsal yapı ve dengeyi ayakta tutan kriterlerin başında, toplum bireylerinin karşılıklı ilişkilerinde ahlaki değerlere riayet etmeleri gelmektedir. Zira insanlar bu ilişkilerinde kendi konumunu bilerek tutum ve davranış sergilemesi, kişilik ve toplumsal haklara saygıyı ön planda tutması durumunda hem sosyal düzen sağlanmış olacak hem de toplumsal güven oluşacaktır.

Ahiliğin sosyal fonksiyonu ele alındığında birey-toplum ilişkisi akla gelmektedir. Ahilikte sosyal yardımlaşma ve dayanışma geleneği bir prensip olarak mevcut olmuştur. Ahilik bunu sağlayabilmek için önemli kaideler ortaya koymuş ve bunlara riayet edilmesini sağlamak için yaptırım mekanizmasını güçlü bir şekilde işletmiştir. (Özerkmen, 2004: 73).

Ahilikteki iyi geçinme vasfını üyeleri arasındaki *şedd bağlama* ritüelinde de görmekteyiz. Şedd, fütüvvet ehlinin kendi mesleklerine ve yollarına girenlerin bellerine bağladıkları kuşaktır. Bu tutulan yolda devamlı olmaya, şeyhe teslim olup vefa göstermeye işarettir. (Uludağ, 2001: 329) Dolayısıyla bir Ahi pirinden şedd bağlananlar, yardımlaşma ve dayanışmada birbirinin kardeşleri oldukları gibi bütün fütüvvet arkadaşlarıyla da kardeş olmaktadır. (Gölpınarlı, 1949–1950: 29)

İnsanların birbirleriyle iyi geçinmesi hususunda *Kaşani Fütüvvetnamesinde*, Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerden dayanak göstererek yardımlaşma, dayanışma ve karşılıklı muhabbetin gerekliliğine işaret eder. Bu da mü'mindeki *ülfet vasfını* ön plana çıkarır. Zira ülfet, reylerin birleşmesi, dünyaya ve ahirete ait geçim işlerini tedbir hususunda birbirlerine yardım, maksada yönelişte gönül dileklerinin birliği için zahiren de bir araya geliştir. Dolayısıyla ülfet vasfı, sadakati meydana getirir. Bu da fütüvvet kapılarının en büyüğü ve bu yolun temeli ve dayanağı olan kardeşlik anlayışının oluşmasına yol açmaktadır." (Kaşânî, 1950: 283; Beyhaki, 2003: XI, 302; Hanbel, 2001: XXXVII, 492)

Bu hususta *Sülemi Fütüvvetnamesinde*, Hz. Muhammed'in insanlarla şakalaştığını ve ümmetine birbirlerine buğzetmesini Allah'ın yasakladığını bildirmektedir. (Sülemi, 1977: 31; Deylemi, 1986: II, 333)

Yine Sülemi eserinin bir yerinde insanların birbirlerine karşı hüsn-i zan beslemeleri ve saygıyı muhafaza etmeleri gibi vasıfları, fetada bulunması gereken özelliklerden olduğunu ifade eder. Bu hususta Cüneyd'in şu olayını

nakleder: Cüneyd'in ashabı, onun sohbetine katılarak bir takım sorular soran bazı kimselerden rahatsız oldular ve ondan, böyle kimselere cevap vermemesini istediler. Bu istek karşısında Cüneyd: "Ben onlarda sizin gördüklerinizi görmüyorum. Ben onların belki kurtuluşlarına vesile olacak bir kelimeye rastlamalarını umuyorum" demiştir. (Sülemi, 1977: 39)

Görüldüğü üzere fütüvvetnamelerdeki ilkeler, ferde toplum içerisinde bir karakter kazandırmayı hedefleyen toplumsal bir ahlakı öngörür. Bu prensipler doğrultusunda Ahilik Kurumu, toplum üzerinde oluşturduğu dayanışma ruhu sayesinde hem üyelerinin kendi kendilerini kontrol etmesini sağlamış hem de devlet mekanizmasına gerek duymadan toplumsal dengeyi bozacak davranışların önüne geçmiştir.

b. İyilik Yapmak

Toplumsal yapının sağlam temeller üzerinde oluşması ve insanların birliktelik duygusuyla güven ve huzur içinde yaşamasını sağlayan ahlaki değerlerden bir diğeri de iyilik yapmaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bütün insanlara "İyilik ve takva (bir) üzerinde yardımlaşın." (Kur'an, 5/2) buyrulmaktadır. Mâverdi bu ayetle yardımlaşmanın iki yönünün vurgulandığını belirtir: Takva, Allah'ın rızasına bakan yönüdür, birr=iyilik ise insanların rızasına bakan yönüdür. Dolayısıyla yardımlaşma ve iyilikte her iki gayeyi gözetken kişi ancak saadete ulaşır. (Beşer, 1988: 41)

Ahiliğin temel kaynağı olan fütüvvetnamelerde en önemli kişilik huylarından biri, halkın kendisine yapılmasını dilediğini halka yapması ve halka bu tarzda muamelede bulunmasıdır. (Semnânî, 1950: 308) Hatta bundan daha ötesi fetaların "Kötülük edene iyilik eden" bir kişiliğe sahip oldukları belirtilir. Nitekim Hz. Peygamber, bir gün Hz. Ali'ye: "Bir kimse sana kötülük etse nasıl karşılık verirsin?" der. O da: "İyilik ederim." diye cevap verir. Bu sözü üç defa tekrarlayan Resulullah (s.a.v.)'in her seferinde aynı cevabı alınca "Ali'den başka feta, zülfikârdan başka kılıç yoktur." buyurduğu rivayet edilir. (Burgazi, 1953–1954: 115) İbnü'l-Arabi de *el-Fütühat el-Mekkiyye* adlı eserinde fütüvvet için "Fityan ahaliye iyilikle muamele ederler." demektedir. (Arabi, 1980: 444)

Ahiliğin iyilik yapmak konusunda üzerinde önemle durduğu ve telkin ettiği en önemli hususlardan biri de iyiliği istenmeden yapmaktır. Zira Sülemi fütüvvetnamesinde, kişinin yüzünü kızartıp istemesinden sonra yapılan iyiliğin hiçbir faydasının olmadığı hatta böyle yapılan bir iyiliğin hoş karşılanmadığına vurgu yapmaktadır. Bu hususta Kûfe'de Ebu Zer el-Munziri el-Varrak'ın birinden duyduğu şu beyti nakleder: "Yüz suyu dökerek istediğim kimsenin elinden alana Allah lanet etsin?" (Sülemi, 1977, 68)

Fütüvvetnamelerdeki ifadelerden de görüleceği üzere Ahiliğin temel misyonu bireylere ve gruplara sahip çıkmaktır. Ahiler bu misyonlarını yerine getirebilmek için insanların iyilik üzerinde yardımlaşmalarını,

kötülüklerden ise sakınmalarını öğütlemektedir. Bu dayanışma ruhu Ahiliğin kardeşlik ilkesinin bir gereği olup bu sayede toplumdaki birlik ve beraberlik ruhu her zaman için en üst seviyede tutulmuştur.

c. Ayrımcılık Yapmamak

Bir toplumda bireyler arasında saygı, sevgi ve düzenin sağlanması, insanlar arasında ayrımcılığın engellenip, eşitlik ve adalet ilkesinin hâkim kılınmasıyla mümkündür. İslam dini de hangi din, dil, ırk ve ülkeden olursa olsun insanlar arasında ayrımcılığı reddedip eşitlik ilkesini ön planda tutar. Bu hususta Kur'an-ı Kerim de insanların menşelerinin bir olduğunu ve üstünlüğün ancak takvayla olduğunu ifade etmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Hucurât, 49: 13; Hicr, 15: 26)

Dayanışmacı bir karaktere sahip olan Ahilik teşkilatının hedeflerinden biri de, toplumda yaşayan fertleri birbirine yaklaştırmak ve aralarında dayanışma ruhunu oluşturmaktır. Bir toplumda birlik ve dayanışmayı sağlayan en önemli unsur, müşterek değerlerin korunması ile mümkündür. Türklerin milli birlik ve beraberliğinin oluşmasında ve Anadolu'da bin yıldan beri varlığını sürdürmesindeki sırlardan biri de Ahilik anlayışı içerisinde bu değerlere saygı gösterilmesi olmuştur. (Kantarıcı, 2007: 72)

Fütüvvetnamelerde de toplumdaki bireyler arasında ayrımcılığın engellenip, eşitlik ve adalet ilkelerinin gerekliliği hususunda önemle durulmuştur. Özellikle bu hususta Sülemi fütüvvet anlayışının, herkese verme, herkese ihsan etme, yaptığını küçük görme, başkasının yaptığını büyük görme ve hizmette ayırım yapmamaya dayandığını ifade eder. *Sülemi Fütüvvetnamesinde* bu hususu Abdullah b. Muhammed er-Râzî'den naklettiği "Tevozu, hizmette ayırım yapmamaktır." ifadeyle örneklendirir. (Sülemi, 1977, 84)

Fütüvvetnamelerden de anlaşılacağı üzere Ahilikte insanlar arasında, hangi dine, hangi ırka, veya mesleğe mensup olursa olsun; ister fakir isterse zengin olsun ayrımcılık yapılmamış, herkesin eşit olduğu belirtilmiştir. Bu sayede toplumun bütün bireyleri arasında iyi ilişkiler kurularak herkesin huzur içinde yaşaması sağlanmaya çalışılmıştır.

2. Yardımlaşma ve Dayanışma Bilinci

Toplumsal hayatın insana yüklediği görev ve sorumluluklar, yardımlaşma ve dayanışmayı vazgeçilmez bir ahlak prensibi kılmaktadır. İslam dini de yardımlaşma prensibini hayatın merkezine yerleştirmiş ve yardımlaşmayı sosyal hayatın işlerliğini sağlamak bakımından dini ve ahlaki bir görev saymıştır.

İslam Dini'nde yardımlaşma ve dayanışmanın ilk örneğini Mekke'den Medine'ye hicret ettikleri zaman Hz. Peygamber ve Muhacirlere kucak açıp

tüm imkânlarıyla onlara yardım eden Medineli Müslümanlarda görmekteyiz. Zira bu davranışlarından dolayı Kur'an-ı Kerim'de “Onlar hicret edip yanlarına gelenleri severler” (Haşr, 59/9) diye övülmüşlerdir. Bu olaydan sonra onlar, Ensar (yardım severler) ismiyle anılmışlardır.

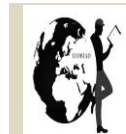
Ayrıca İslam dini toplumda yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan selamlaşma, tokalaşma, ikram etme, hediyeleşme, karz-ı hasen, tasadduk gibi davranışları telkin etmekte, yardımlaşma ve dayanışmayı engelleyen bencillik, haset, ihtiras gibi davranışları ise yermektedir. (Apaydın vd., 2006: 531 vd.; Beşer, 1988: 33 vd.) Yine İslam'ın bir nevi sosyal güvenlik kurumları olarak nitelendirebileceğimiz zekât, sadaka, hac ve kurban gibi ibadetler, toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarını karşılama gayesi güden ibadetlerdir. Bu ibadetler toplumdaki sosyal farklılıkları en aza indirmekte, toplumsal denge ve huzurun oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Ahilik teşkilatı, zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye ve halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. (Öztürk, 2002: 1) Bunu sağlamak için ise toplumdaki bireyler arasında yardımlaşma ve dayanışmayı daima güçlü tutmaya gayret etmiştir. Nitekim Ahilik teşkilatında yardımlaşma ve dayanışmanın somut örneklerine açık şekilde rastlamaktayız. Bunun en güzel örneğini Ahilerin, konukları ağırlamak ve gençleri eğitmek için kurdukları “*yanan odaları*”nda görmekteyiz. Yaranlar, konuk ağırlamada, yakınlarından biri evlendiğinde, yoksul ve kimsesizlerin işlerinde ve birbirlerinin tarım işlerinde birbirleriyle yardımlaşır ve ihtiyaçlarını giderirlerdi. (Çağatay, 1990, 51 vd.)

Fütüvvetnamelerde toplumsal yardımlaşma konusu, üzerinde ısrarla durulan bir husus olagelmıştır. Örneğin Nakkaş, *Fütüvvetnamesinde*, muhtaçlara yardımda bulunmanın ve onlara alçakgönüllülükle muamele etmenin fütüvvetin temel şartlarından olduğunu ifade eder. Bu hususta, Yüce Allah başışlayanları överek “*O mala kendileri muhtaç olsalar bile ihtiyaçta olanları kendilerinden üstün tutar, onlara başışlarlar*” (Haşr, 59/9) ayetini dayanak gösterir. (Nakkaş, 1950: 219)

Semnani Fütüvvetnamesinde, yardımlaşma ve dayanışmanın önemine işaret etmekte ve bu davranışın fütüvvet kardeşliğinin bir gerekliliği olduğuna vurgu yapmaktadır. (Semnânî, 1950: 310 vd.)

Fütüvvetnamelerdeki bu ilkeler bağlamında Ahiler toplumunda yardımlaşma ve dayanışmayı anlayışını hep canlı tutmaya gayret etmiştir. Bu sayede toplumda kardeşlik duygusu en üst seviyede tutulmaya çalışılmış ve insanlar arasında kin ve nefret gibi olumsuz davranışların önüne geçilmiştir. Bu sayede hem toplumun maddi ve manevi yönden gelişmesinde hem de devletin herhangi bir müdahalesi olmadan toplumda huzur, barış ve güvenin sağlanmasında etkili bir yol izlenebilmiştir.

a. Konukseverlik

İslam dininin ön gördüğü ahlaki davranışlardan bir tanesi de misafir ağırlamak ve onlara en güzel şekilde ikramda bulunmaktır. Zira bu ahlaki davranış hem toplumsal bağların hem de kardeşlik duygularının güçlenmesini sağlayacaktır. Peygamberimiz (s.a.v.) güzel ahlak bahsinde konukseverliğe çok önem vermiştir. Öyle ki misafire iyi bakmayı imanın bir cüz'ü olarak bildirmiştir. (Nedvi, 1971: 1804; Buhari, 1992: Edeb, 31)

Ahilerin en önemli vasıflarından biri de misafirperverliktir. Nitekim İbn Batuta, Ahiliğin Anadolu'da çok güçlü bir yapılanmaya sahip olduğunu ve Ahilerin en ücra köşelerde kurdukları zaviyelerle herkese kucak açtıklarını, yolların emniyetsiz olduğu, taşıma araçlarının ilkel olduğu bir devirde, seyahat edenlerin sığınabilecekleri birer konaklama yeri tesis ettiklerini ve böylece sosyal dayanışmanın mükemmel örneklerini sergilediklerini ifade etmektedir. (Şeker, 1993: 88)

Fütüvvetnamelerde Ahilerin misafirperverlik anlayışı üzerinde önemle durulmuştur. *Nâsırî Fütüvvetnamesinde* konukseverlikle ilgili şu bilgileri vermektedir: Fetanın sık sık konuğu gelmezse konuk bekler, gelinceye dek üç dört gün orucunu bozmaz, ancak konuk gelince iftar ederdi. Konuk geldi mi sofrasını açar, konuğun bütün hizmetini kendi görürdü. Hatta İbrahim (a.s.)'a konukseverliği ve halkı doyurma kapısını açtığından, Allah tarafından feta denmiştir. (Nâsırî 1950: 314)

Ayrıca Ahilerin konukseverliğinin en önemli özelliklerinden biri de kendilerinin ihtiyacı dahi olsa, konuğunu kendi nefislerinin üzerinde tutmalarıdır. Bu hususta *Kâşânî Fütüvvetnamesinde*, Hz. Peygamber döneminde, kıtlık zamanında gelen bir konuğu ihtiyacına rağmen Ensardan biri misafir etmeyi üstlenir. Bu kişinin eşi, yemeğin azlığından dolayı çocukları uyutur ve misafirini doyurur. Sabah olunca Peygamber'in yanına geldikleri zaman Peygamber, yüzlerine bakıp gülümser. (Taberi, 1999: XII, 41) Bu olay üzerine Hz. Muhammed "Yüce Allah dün gece filanla filana şaştı ve "İhtiyaçları olsa bile onları kendi nefislerinden üstün tutarlar." (Haşr, 59/9) ayetinin indiğini belirtti. (Kâşânî, 1950: 295)

Fütüvvetnamelerde insanlara konukseverlik tavsiye edildiği gibi gelen konuğa gönül hoşnutluğu ile hizmet edilmesi de telkin edilmektedir. Hatta misafire hizmet ettirmenin, kişiye ayıp bir davranış olduğu belirtilmektedir. (Sülemler 1977: 78 vd.; Deylemi, 1986: II, 333)

Fütüvvetnamedeki ifadelerden de görüleceği üzere Ahilikte misafir ağırlamak ve misafire ikramda bulunmak ahlaki bir meziyet olarak kabul edilmiştir. Bu ahlaki davranış sayesinde toplumdaki dostluk ve kardeşlik

duyguları kuvvetlenmiş, toplumsal düzenin korunmasında ve işleyişinde etkin rol oynamıştır.

b. Cömertlik

İslam ahlakının öngördüğü en önemli ahlaki faziletlerden biri de cömertliktir. Cömertlik, kişinin sahip olduğu maddi imkânlardan herhangi bir çıkar gayesi gütmeyen sadece Allah rızası düşüncesiyle yardım ve ihsanda bulunmasını ifade eden ahlaki bir davranıştır. Cömertliğin zıttı olan cimrilik ise insanda mal hırsından dolayı meydana gelen ahlaki ve psikolojik bir rahatsızlıktır. Öyle ki cimrilik, kişinin verdiğinin artık geri gelmeyeceği zannıyla Allah'a karşı olan bir güvensizlik yaklaşımıdır. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde cömertlik, ilahî bir sıfat ve peygamberlerin sahip oldukları erdemlerden biri olarak gösterilmiştir. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v.) *"Cömert cahil, bana nekes (cimri) ibadet ehlinde daha sevilidir."* buyurmuştur. (Beyhaki, 2003: XIII, 293) *Kaşani Fütüvvetnamesinde* cömertliği genel olarak altı aşamada değerlendirir. Birincisi cömertliğin en aşağı derecesi olan müsamahadır. Müsamaha, terkedilmesine gerek olmayan bir malı bağışlayarak terk etmektir. İkinci aşama semahattir. Semahat, verilmesi vacip olmayan malı üstün bir karakter göstererek ihsan etmektir. Bu özellik, fütüvvet ehlinin vazgeçilmez bir vasfı kabul edilir. Üçüncü aşama müvasâttir. Müvasât, herhangi bir öncelik hakkı gözetmeksizin dostlara yardım için malını vermektir. Dördüncü aşama kerem sahibi olmaktır. Kerem, büyük işler ve yüce maksatlar uğruna malını kolayca ve güzellikle bağışlamaktır. Beşinci aşama ihsandır. İhsan, mal vermekle insanın sevinmesi ve neşelenmesidir. Altıncı aşama ise bağışlamaktır. Yani ihtiyacı olduğu halde malını verebilmektir. Bu aşama, cömertliğin en yüce mertebesidir. (Kâşânî, 1950: 272 vd.F)

Fütüvvetnamelerde cömertlik, üzerinde ısrarla durulan bir husus olagelmıştır. Hatta fütüvvet ehlinde bulunması gereken özellikler sayılırken cömertlik en başa koyulmuştur. (Burgazi, 1953–1954: 124 vd.; Karaağaç, 2013: 43) Nitekim Hz. İbrahim, Allah'ın adını duyabilmek için bütün malını bağışladığından, konuksever olduğundan ve kendini sevenleri ateşten koruduğundan dolayı fütüvvetin kutbu sayılmıştır. (Nakkaş 1950: 209; Kâşânî 1950: 266)

Nakkaş Fütüvvetnamesinde cömertlikle ilgili olarak Peygamberimizin şu iki hadisini nakleder: *"Cömertlik cennet ağaçlarından bir ağaçtır, nekeslik (cimrilik) de cehennemden bir ağaçtır. Bunların dalları dünyaya sarmıştır. Cömertlik dallarından birini tutanı o dal, cennete götürür. Nekeslik (cimrilik) ağacının dallarından birini tutanı da o dal cehenneme ulaştırır.* (Aclunî, 1988, c.1: 450–451) Yine peygamberimiz cömertlikle ilgili olarak *"Dünyada insanların uluları cömertlerdir, ahirette Allah'tan sakmanlardır"* (Beyhaki, 2003, c.13: 318) buyurmaktadır. (Nakkaş, 1950: 214, 219)

Bu hususta *Nâsırî Fütüvvetnamesinde* incir ağacı kıssasından hareketle cömertlikle ilgili olarak şunları ifade eder: Hz. Âdem ve Havva cennette yasaklı ağacın meyvesinden yiyince çıplak kaldılar. İncir ağacı, Allah'ın takdirine yorarak örtünmeleri için onlara yaprak verdi. Bunun üzerine Allah incir ağacını önce yakmayı yasakladı, sonra marangozun keserinden emin kıldı, son olarak da tohumunu ekmek için eğilmeye ve yorulmaya gerek kalmadan çoğalmayı bahşetti. Bunlarla beraber Allah Teâlâ incir ağacının sütünden pamuğu yarattı ve cennette huriler pamuktan örtünmek için onunla elbiseler yaptılar." (Nâsırî, 1950: 337 vd.) İşte fütüvvet ehli de incir ağacı gibi cömert olmalı, ayıpları örtmeli ve gizlemelidir.

Fütüvvetnamelerden de görüleceği üzere cömertlik, Ahilerin en önemli vasıflarındandır. Öyle ki cömert olmama Ahilikten atılma sebebi olarak görülmüştür. Bu anlayıştan ötürü Ahiler kendisinden bir şey isteyen kimseyi boş çevirmez, eline ne geçerse ihtiyacı olanlara dağıtır. Öyle ki onların cömertliği, kendinin aç kalması pahasına elindeki bütün yiyeceğini açlara verecek kadar yüksek bir seviyededir. Bu da toplumdaki kardeşlik bağının güçlenmesine, toplumsal barışın sağlanmasına ve toplumdaki birlik ve beraberliğin daha da kuvvetlenmesine neden olmuştur.

c. Düşünlere Yardım

İslam'ın özelliklerinden biri de içtimai hayata önem veren bir din olmasıdır. Dolayısıyla İslam'da sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın en önemli göstergelerinden biri de fakirlere yardım etmektir. Bir toplumda herkesin insanca yaşayabileceği şekilde refahtan, ekonomik zenginlikten ve servetten payına düşeni alması gerekir. Bu da ancak Kur'an'ın emrettiği iktisadi yardımlaşmayla mümkündür. Nitekim dinimizin zekâtı, sadakayı, infakı ve yardımlaşmayı emretmesindeki temel gaye bireyler arasındaki ekonomik farkı en aza indirgeyip sosyal dengeyi sağlamaktır. Bu sayede zengin kimseler, nimetlerin asıl sahibinin Allah olduğu düşüncesinden hareket ederek toplumun ve ferdin kalkınmasını sağlayacak şekilde fakir kişilere yardım edeceklerdir. Bu türden yardımlaşma, toplumda birlik ve beraberliğin oluşmasında, sevgi ve saygının yerleşmesinde ve toplumsal dengenin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Buladı, 2011: 153 vd.)

Ahilikte yardımlaşma bilinci daima üst seviyede olmuştur. Ahi birliklerinde "*can ve mal beraberliği*" olarak ifade edilen yardımlaşma ve dayanışma duygusu oldukça kuvvetliydi. Ahiler kazançlarının geçiminden artı kalanını bütünüyle fakirlere ve işsizlere yardım için kullanmayı bir prensip haline getirmişlerdi. (Öztürk, 2003: 7) Öyle ki Ahiler, kendi aralarındaki dayanışmayı ve yardımlaşmayı sürdürürebilmek için yardımlaşma sandıkları kurmuşlardır. Böylece acil durumlarda hem üyelerine hem de halktan

yardıma muhtaç kimselere sahip çıkmışlardır. Zaten Ahilik Kurumu birey ve gruplara sahip çıkma düşüncesi üzerine kuruludur. (Gölpınarlı, 1949–1950: 98)

Fütüvvetnamelerde mala ait fütüvvetin Hz. Ali'ye ait olduğu ifade edilir. Hz. Ali'nin fetalığı sebebiyle yaptığı yardımlarla ilgili olarak şu rivayetler nakledilmektedir: "Hz. Ali'nin dört dirhemi vardı, birini gizli, öbürünü aşikâr, birini gece, öbürünü gündüz tasadduk etti. Nihayetinde "Mallarımı gece gündüz, gizli ve aşikâr olarak verip yoksulları doyuranların ecirleri, Rabbleri indindedir ve onlara ne korku vardır, ne hüziün" (Bakara, 2/274) ayetinde bildirilen mertebeye ulaştı. (Zer-kûb, 1950: 242) Yine Hz. Ali üç günlük oruçtan sonra kifaf miktarı yemeğini ihsan etti de hakkında *Allah sevgisiyle yiyeceklerini miskine, yetime ve esire verir, onları doyururlar.*" (İnsan, 76/8) ayeti indi." (Kâşâni, 1950: 266)

Zer-kûb da Fütüvvetnamesinde Hz. Ebubekir'in de mala ait fütüvvetinin olduğunu ifade eder ve şu bilgileri aktarır: Hz. Ebubekir bağış günü seksen bin dinarı birden bağışladı, sırtına bir kilim aldı. Peygamber (s.a.v.) ailene ne bıraktın deyince, Allah'ı ve Allah elçisini dedi." (Zer-kûb, 1950: 242)

Kuşeyri ise yardımlaşma konusunda *Risalesi'nin* fütüvvet bahsinde şu bilgileri vermektedir: "Şâkik Belhî, Ca'fer b. Muhammed (es-Sâdik)'e fütüvveti sormuş. O da: "Bu konuda senin fikrin nedir?" demiş. Şâkik de: "Verilirse şükrederiz, verilmezse sabrederiz, bize göre fütüvvet budur." demiş. Bunun üzerine Ca'fer, "Medine'deki köpeklerimiz de böyle yapıyorlar." demiş. Şâkik sormuş: "Peki ey Peygamber kızının torunu! Size göre fütüvvet nedir? Ca'fer şöyle demiş: "Verilirse başkasını kendimize tercih ederiz (isâr), verilmezse şükrederiz." (Kuşeyri, 1980: 278)

Nakillerden de anlaşılacağı üzere Ahiler, muhtaç ve düşkün olan kimselere sahip çıkmayı ve yardım etmeyi adeta ilke edinmişlerdir. Bu dayanışma ruhu sayesinde zenginle fakir arasındaki ekonomik farkı minimuma indirgenmeye ve yoksulluğun önüne geçilmeye çalışılarak hayat standartı üst seviyede tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca en küçük yolsuzluk ve ahlaka aykırı davranışa fırsat verilmeyip, toplumda sevgi, saygı, refah ve huzurun oluşması sağlanmıştır.

3. Haklara Saygı Bilinci

İslam dini dil, renk ve ırk farklılıklarını öteleyip Müslümanların din kardeşliği adı altında eşit hak ve sorumluluklara sahip olduğuna dikkat çeker. Toplumsal huzurun inşası ve bir arada yaşama gerekliliğinden dolayı insanların birbirine karşı uymakla yükümlü oldukları bir kısım görevleri vardır. Bu görevlerden en önemlisi insanların birbirlerinin kişilik ve toplumsal haklarına karşı saygı duymalarıdır. Nitekim Peygamber Efendimiz de veda hutbesinde bu hususun önemine istinaden, insanların can, mal ve namuslarının dokunulmaz haklar olduğunu ifade etmiştir. (Buhari 1992: Meğazî, 75) buyurmuştur.

Ahilik teşkilatı kişiyi güvence altına alma, sosyal bakımdan kişiyi koruma ilkesini gerçekleştirmeyi hedefleyen bir kurumdur. Bu kurum, kişilere gelirleri ne olursa olsun belli sayıdaki riskler karşısında güvence sağlamak görevini üstlenmiştir. (Öztürk, 2003: 6) Ahilik her şeyden önce *sosyal ahlaka* dayalı bir yapılanmadır. Diğer bir ifade ile ahlak ilkeleri *bireyci – egoist değil*, bireyin toplum içinde kişiliğini koruyan bir yapıya sahiptir. Yani ne birey topluma, ne de toplum bireye ezdirilmiştir. Ahiliğin sosyal dayanışma ruhu sayesinde, devletin hiçbir yardımı olmadan halk, kendi kendisini idare etmiş, en küçük bir su-î istimal, yolsuzluk ve geleneğe aykırı davranışa fırsat verilmemiştir. (Özerkmen, 2004: 73)

a. Ana-Baba Hakkı

İslam'da kul hakları içerisinde anne-baba hakkı en önemli mevkidedir. Öyle ki Allah ve Resülü'ne itaatten sonra anne ve babaya itaat gelir. Zira anne ve baba, toplumlarda tarihsel ve kültürel yapı ile ahlaki değerlerin koruyucusu ve aktarıcısı konumunda en temel kurum olan ailenin kaynağıdır.

İslam dini, Müslümanların görevlerini iki maddede özetlemiştir. Birincisi Allah'a ibadet etmek, ikincisi ise Allah'ın yarattıklarına şefkat ve merhamet göstermektir. Yaratıklar içerisinde ise öncelik anne ve babaya verilmiş ve onlara itaat emredilmiştir. Çünkü Allah Teâlâ insanı yaratmıştır. Anne ve baba dediğimiz ebeveynlerde onun dünyaya gelmesine sebep teşkil etmiştir. (Şentürk ve Yazıcı, 1998: 439) İşte bu sebepten dolayı bütün ahlakçılara göre kişinin anne ve babasına karşı ilk görevi öncelikle onlara itaat etmektir. Daha sonra ise onlara karşı olan görevleri sevgi, saygı, hürmet ve minnettarlık göstermek, darda kalınca yardım etmek ve ölünce hayırla yâd etmek şeklinde sıralanmışlardır. (Erdem, 1996: 223)

Dinimiz annenin babaya göre daha öncelikli bir yeri olduğuna kanaat getirmiştir. Kadının fıtraten zayıf olması, karnında uzun süre çocuğu taşıması, çocuğu taşıırken katlandığı zahmet ve meşakkat vb. sıkıntılar göz önüne alınarak bu öncelik anneye verilmiştir. (Lokman, 31: 14) Nitekim bir gün birisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gelerek: "*Ya Resûlullah! Benim herkesten ziyade iyi geçinmem lazım gelen, herkesten ziyade hürmet göstermem icab eden kimdir?*" diye üç defa ard arda Resûlullah (s.a.v.)'e sorunca, O'da her defasında "*Annen*" cevabını verdi. O zat dördüncü defa tekrardan "*Daha sonra kimdir?*" diye sorunca Resûlullah (s.a.v.) bu sefer "*Babandır.*" (Buhari, 1992: Edep, 2) buyurdu. Peygamberimizin bu hadisi hem anne-baba hakkının önemine işaret etmekte hem de anne hakkının baba hakkından bir basamak daha önem arz ettiğini göstermektedir.

Zer-kûb Fütüvvetnamesinde ana-baba hakları için onlara yumuşak ve güler yüzlü davranılması gerektiği hatta onları, Allah'ı ve elçisini sayar gibi saymak gerektiğine işaret eder. (Zerkûb, 1950: 254)

Görüldüğü gibi Ahilik teşkilatı, toplumun çekirdeğini oluşturup ailenin meydana gelmesine sebep teşkil etmesinden dolayı anne ve babaya itaat etmeyi, onlara yumuşaklıkla davranmayı ve hizmet etmeyi kişiye vazife kabul etmiştir.

b. Komşu Hakkı

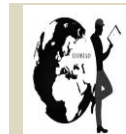
İslam'da kul hakkı mevzuunda ön plana çıkan haklardan biri de komşu hakkıdır. İnsanların komşuluk münasebetleri bir arada yaşamalarına binaen ortaya çıkmaktadır. Kişinin ailesinden sonra en yakın sosyal çevresini komşuları oluşturmaktadır. Bu da komşuluk hak ve hukukuna riayet etmeyi daha ehemmiyetli kılmaktadır. Dolayısıyla insanların komşuluk ilişkiler bağlamında insanların huzur içinde yaşaması için sürekli olarak birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma içerisinde bulunması gerekir.

Komşuluk hakkı, kişinin komşusunu her hususta gözetmesi, sevinçli ve hüzünlü anlarını paylaşması, ihtiyaçlarını karşılaması, ayıp ve kusurlarını araştırmaması gibi her türlü iyilik ve yardımı kapsar. İslam dini komşuya iyilikle muameleyi emrettiği gibi komşuya rahatsızlık vermeyi de aynı şekilde yasaklamaktadır. Bu konuda İslam'da komşusunu sözleri ve fiilleriyle rahatsız eden kişi "O kişide kâmil manada iman yoktur" (Buhari, 1992: Edep, 28) şeklinde tanımlanmıştır. Bu arada İslamiyet'teki komşu tabirine Müslüman-kâfir, abid-fasık, dost-düşman, yerli-yabancı, faydalı-zararlı, yakın-uzak fark etmeksizin bütün komşular dâhildir. Nitekim komşuluk hukukunu tayin ve tespit hususunda Hz. Aişe (r.a.) "Komşuluğun sınırı her tarafta kırk evdir." (Miras, 1981: X, 130) buyurmuştur.

Fütüvvetnamelerde de komşuluk hakları üzerinde önemle durulmuştur. *Zer-kûb Fütüvvetnamesinde*, komşuluk haklarıyla ilgili şöyle bir derecelendirmeye gidildiğini ifade eder: Kişinin komşusu eğer kâfir ise ona karşı sadece komşuluk hakkı vardır. Kişinin komşusu eğer Müslüman ise, ona karşı hem komşuluk hakkı hem de Müslümanlık hakkı vardır. Şayet kişinin komşusu akrabadan biri ise, ona karşı hem komşuluk, hem Müslümanlık hem de yakınlık hakkı vardır. (Zer-kûb, 1950: 253)

Sülemi Fütüvvetnamesinde, komşuluk haklarıyla ilgili olarak, kişinin dostlarını ve komşularını gözetmesi fütüvvet anlayışının bir gereği olduğunu belirtir. Nitekim bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.): "Yanı başında komşusu aç iken kendisi doyan kimse mü'min değildir." (Beyhaki, 2003: V, 76) buyurmaktadır. (Sülemi, 1977: 27)

Sülemi aynı eserinin bir başka bölümünde komşuluk hakları ile ilgili olarak "Resulullah (s.a.v.)'ın "Cebraîl bana durmadan komşuya iyilik yapmayı tavsiye etti. Bu sıkı tavsiyeden, komşuyu komşuya varis kılacağımı zannettim." (Buhari 1992: Edeb,28) ifadesine dikkat çekmektedir. Hasan (al-Basrî)'nin de komşuluk hakları ile ilgili olarak: "Güzel komşuluk sadece komşuya eziyet vermemek değildir. Komşunun eziyetini çekmek de güzel komşuluk gereğidir"

buyurduğunu ifade ederek konunun ehemmiyetine vurgu yapar. (Sülemi, 1977: 89)

Aileden sonra toplumdaki en yakın sosyal çevreyi teşkil etmesinden dolayı Ahiler, komşularla iyi ilişkiler kurmayı ve her türlü sıkıntısında onlara yardım etmeyi önemle tavsiye eder. Böylece komşuların birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma içerisinde bulunması hem insanların toplum içerisinde güven ve huzur içerisinde yaşamasını sağlamakta hem de sosyal bünyeyi güçlendirmektedir.

c. Yetim Hakkı

İslam Dini'nde kul hakkı mevzuunda ön plana çıkan bir diğer önemli hak ise yetim hakkıdır. Dinimiz insanların birbirleriyle yardımlaşmalarını tavsiye ederken, toplumda belli bir kesimi oluşturan öksüz ve yetimlere iyi davranılmasını, her türlü haklarının özellikle de ergenlik çağına kadar mallarının korunmasını ve daha sonra kendilerine teslim edilmesini emreder. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de *"Yetimlere mallarını verin, temiz piş olanla değişmeyin. Mallarınızı onların mallarına katarak yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahdır."* (Nisâ, 4/2) buyrulmaktadır.

Fütüvvetnamelerde de yetim hakkı üzerinde önemle durulmuştur. Nitekim fütüvvete girenler için okunan fütüvvet hutbesinde konuyla ilgili olarak: *"Yetim malına ancak iyi bir şekilde dokunun"* (İsrâ, 17/34) ayeti de okunmaktadır." (Nakkaş, 1950: 222) Ayrıca aynı eserin cömertlik babında ve bazı bölümlerinde yetim hakkına gerekli saygı ve ehemmiyetin gösterilmesinin gerekliliğine işaret edilir. (Kâşânî, 1950: 273, 306)

Görüldüğü gibi toplumdaki bütün bireylerin haklarını korumayı ilke edinmiş olan Ahilik teşkilatı, yetim hakkına daha fazla önem vermiştir. Onlara ait her türlü hakkın yerine getirilmesi için önemle tavsiyelerde bulunmuştur.

Sonuç

Dinin temel kaynaklarına dayanılarak hazırlanan ve Ahilik teşkilatının adeta anayasa metni hükmünde olan fütüvvetnamelerdeki ilkeler, kişilere bir meslek kazandırma amacı yanında onları toplumun dinî, ahlaki ve kültürel değerlerini benimsetip toplumsallaştırdığı görülür.

Ahiliğin temel kaynağı olan fütüvvetnamelerdeki ilkelerde dini ve ahlaki normların ahenkli bir uyumunu görmekteyiz. Bu sayede Türk kültür tarihi içerisinde Ahilik, sahip olduğu yapısıyla bir eğitim ve ahlak okulu görüntüsüne sahiptir. Bu özelliğiyle de üyelerine hem mesleki bir donanım hem de ideal ahlaki bir karakter kazandırmaktadır.

Ahilik teşkilatı sosyal ahlaka dayalı bir teşkilat olup, sosyal bakımdan kişiyi korumayı hedeflemiştir. Bu bağlamda fütüvvetnamelerde kişilik haklarına saygı, dayanışma ve yardımlaşma bilinci ve toplumdaki bireylere sevgi ve saygının önemi gibi konular üzerinde ısrarla durulmuştur. Böylece kişilerin statüleri ve gelirleri ne olursa olsun toplum içindeki hak ve hukukunu güvence altına almaya çalışmıştır. Teşkilat içerisinde dayanışma ve yardımlaşma duygusu adeta bir ahlak ilkesi haline getirilmiş ve bu sayede devletin hiçbir etkisi ve yardımı olmadan halk, kendi kendisini idare edebilmiş, toplumsal düzeni bozacak davranışlara engel olunmuştur.

Bir toplumun, güçlü bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi, sahip olduğu kurum ve kuruluşların sağlam olmasıyla da ilişkilidir. Daha çok gönüllülük esasına dayalı olan bu kuruluşlar, devletin yardımcı mekanizmaları gibidir. Türk toplumu açısından bunun en güzel örneğini sahip olduğu mesleki, ahlaki ve eğitici yapısıyla Ahilik teşkilatı oluşturmuştur.

Mesleki dayanışma bağlamında Ahilik teşkilatını bir bakıma, bugünkü Esnaf Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, İşçi Sendikaları, Bağ-kur ve Belediye gibi kurum ve kuruluşların ilk temel modeli sayabiliriz. Günümüzde toplumsal yapının güçlenmesi adına bu kurum ve kuruluşlar Ahilik nizamnameleri protitipinde yeniden şekillendirilip, gerek mesleki gerekse ahlaki açıdan daha faydalı bir kurumsal yapıya sokulabilir. Bu sayede günümüz toplumundaki sosyal çatışmalar minimum seviyeye indirgenecek, maddi ve manevi açıdan toplumsal yapının güçlenmesine pozitif bir katkı sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

Aclunî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ*, c.1. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.37. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001.

Apaydın, Y., Aydın, M. A., Bardakoğlu, A., Çağrı, M., *İlmihal II*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Beşer, F., *İslam'da Sosyal Güvenlik*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1988.

Beyhaki, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyin, *Şuabu'l-İman*, c.11, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VII. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Buladı, K., *Kur'an'da Sosyal Dayanışma (Müessese-Vakıf- Kültür)*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2011.

Burgazi, Yahya b. Halil b. Çoban, "Fütüvvetname", *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul: İ. Ü. Yayınları, 1953-1954, 73-153.

Çağatay, N., *Ahilik Nedir*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 1990.

Deylemi, Ebu Şucâ Şîrûye b. Şehredâr, *El-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, c.II, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

Erdem, H., *Son Devir Osmanlı Düşncesinde Ahlak*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 1996.

Gölpınarlı, A., "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 11, (1-4), 1949-1950, 3-354,

Günay, Ü., "Dini Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, Kayseri, 1998, 69-77.

Güngör, E., *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.

Hakim, Muhammed b. Abdullah, *Müstedrek*, c. 1, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

İbnü'l-Arabi, *el-Fütühhat el Mekkiye*, çev. N. Keklik, İstanbul: İ.Ü. Yayınları, 1980.

İmam Ebu'l-Kasım Abdulkerim el-Kuşeyri, *Risale-i Kuşeyrî*, çev. A. Arslan, İstanbul: Arslan Yayınları, 1980.

Kantarıcı, Z., *İş Etiği ve Ahilik*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007.

Karaağaç, H., "İlk Dönem Fütüvvetnâmelerine göre Ahiliğin İtikâdî Temelleri", *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, sayı: 2, s. 41-70.

Karasoy, Y., "Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik" *Selçuk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 2003, 1-15.

Kâşânî, A., "Tuhfat-Al-İhvân Tercümesi", *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul: İ. Ü. Yayınları, 1950, 261-296.

Kaşgarlı, M., *Divanü Lûgat-it-Türk*, çev. B. Atalay, c.1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.

Kazıcı, Z., "Ahilik" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, 540-542.

Kur'an-ı Kerim Meâli, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Kuşeyrî A., *Kuşeyrî Risalesi*, (Haz: Süleyman Uludağ), İstanbul, 1991.

Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, I-II, İstanbul, 1992.

Miras, K., *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, c.12. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1981.

Nakkaş, Ahmed b.İlyas, "Tuhfetü'l-Vasâyâ", *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul: İ. Ü. Yayınları, 1950, 205-231.

- Nâsırî, "Fütüvvet-Nâme Nüshası", *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul: İ.Ü. Yayınları, 1950, 311-352.
- Nedvi, S. S., *Asr-ı Saâdet*, çev. A. Genceli, cilt 5, İstanbul: Sebülürreşad Neşriyat, 1971.
- Ocak A. Y., "Fütüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DiA)*, XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Özerkmen, N., "Ahiliğin Tarihsel – Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları – Sosyolojik yaklaşım", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 44, 2, 2004, 57-78.
- Öztürk, N. (2002). Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 43-56.
- Öztürk, N., (2003). Türkiye'de Afet Yönetimi: Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 12 (4), 42-64.
- Parmaksızoğlu, İ., *İbn Batuta Seyehatnamesi'nden Seçmeler*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Sarıkaya, S., "Ahilik Kültürü Üzerine", *Yenises Dergisi*, 12, (154), 2008, 24-27.
- Semnânî, A., "Fütüvvet Hakkında Risâle", *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul: İ.Ü. Yayınları, 1950, 296-311.
- Sülemi, H., *Tasavvufta Fütüvvet*, çev. S. Ateş, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1977.
- Şeker, M., "İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik". Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, *Diyanet İslam İlmihali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998.
- Taberi, Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an*, Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Uludağ, S., Fütüvvet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DiA)*, c.13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, 259-261.
- Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.
- Zer-kûb, N., "Fütüvvet-Nâme", *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul: İ. Ü. Yayınları, 1950, 235-261.

